

РЕЦЕНЗІЯ

офиційного рецензента, доцента кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін, директора НН інституту історії, права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидата історичних наук, доцента Жукова Олександра Володимировича на дисертаційне дослідження Черкеса Ігоря Володимировича «Еволюція американської політики щодо Сирії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття: історичний контекст, джерелознавчий аналіз та компаративні паралелі з українським кейсом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Тема рецензованого дослідження є актуальною та науково значущою в контексті сучасних міжнародних відносин, трансформації світового безпекового середовища та необхідності глибшого розуміння механізмів формування зовнішньої політики провідних держав. Сирійський конфлікт, який загострився після 2011 року, став одним із ключових факторів дестабілізації Близького Сходу та серйозним викликом для системи міжнародної безпеки. Роль США у цих подіях є визначальною, адже американська політика впливала на баланс сил у регіоні, діяльність міжнародних організацій (ООН, НАТО), підходи до боротьби з тероризмом, правові та гуманітарні механізми міжнародного втручання. Однак ця політика формувалася значно раніше, упродовж десятиліть – від кінця «холодної війни» до постбіполярного періоду, коли США прагнули зміцнити лідерство в регіоні. Вивчення історичної еволюції дозволяє виявити логіку ухвалення рішень, стратегічні мотиви та інституційні обмеження зовнішньополітичного курсу США. Дослідження має важливу прикладну цінність для України. Компаративний підхід забезпечує глибше розуміння трансформації американської зовнішньої політики в умовах глобальної конкуренції.

Тема поєднує елементи історії, міжнародних відносин, політичної науки, безпекових студій і регіоналістики, що робить дослідження цінним для розвитку міждисциплінарного дискурсу. Аналіз еволюції американської політики щодо Сирії дає можливість не лише поглибити розуміння трансформацій на Близькому Сході, але й зробити цінні висновки для українського зовнішньополітичного та безпекового контекстів.

2. Оцінка змісту дисертації, структури, завершеності в цілому і оформлення.

Робота відрізняється чіткою структурою та логікою викладу. Об'єктом дослідження є американська зовнішня політика щодо Сирії в контексті міжнародних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття та її співвіднесеність із політикою США щодо України, а предметом – історична еволюція підходів США до сирійського питання, чинники та інструменти формування американської політики щодо Сирії, а також компаративні історичні паралелі між сирійським і українським напрямами зовнішньої політики США.

Мета дисертаційної роботи полягає у комплексному історичному вивчені еволюції американської політики щодо Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття на основі аналізу джерельної бази та історіографії, з подальшим виявленням компаративних паралелей між сирійським і українським напрямами зовнішньої політики США в умовах трансформації міжнародних конфліктів.

Для досягнення мети у дисертаційному дослідженні вирішено такі завдання: досліджено історичну еволюцію політики США щодо громадянської війни в Сирії шляхом реконструювання її основних етапів, визначення стратегічних пріоритетів та характеристики інструментів американської присутності в регіоні у їх історичному розвитку; сформовано історично обґрутований підхід до вивчення взаємозв'язку локальних конфліктів і глобальних стратегічних цілей США через визначення впливу історичного досвіду регіональних криз на вироблення американських зовнішньополітичних рішень; визначено та систематизовано зовнішні й внутрішні історичні чинники, що впливали на формування політики США щодо Сирії, охарактеризувавши їхній зміст і роль у розвитку американських підходів на початку ХХІ ст.;

охарактеризовано історичні особливості сирійської політики адміністрації Дж. Байдена шляхом порівняння її з підходами попередніх адміністрацій США та визначення нових тенденцій в еволюції американської стратегії щодо Сирії; досліджено малодослідженні аспекти політики США щодо Сирії, зокрема дипломатичну активність у мирному врегулюванні, участь у міжнародних координаційних форматах, практики підтримки сирійської опозиції та застосування санкцій, з метою комплексної реконструкції змісту та динаміки американської стратегії; здійснено порівняльний історичний аналіз політики США щодо Сирії та України, з'ясувавши, яким чином історичний досвід американської участі в сирійському конфлікті позначився на підходах Сполучених Штатів до українського напряму їх зовнішньої політики.

Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 228 позицій, та додатку.

У першому розділі з'ясовано теоретико-методологічні та історіографічні засади дослідження, а саме: проаналізовано американсько-сирійські відносини у наукових підходах та історичній традиції дослідження, визначено стан вивчення американської політики щодо Сирії в українській та зарубіжній історіографії, охарактеризовано джерельну базу та її історико-критичний аналіз, окреслено методологічні підходи історичного аналізу міжнародної політики США. На увагу, на наш погляд заслуговує джерельна база дослідження, яка є комплексною та багатовимірною і поєднує офіційні документи, промови, мемуари, статистику, матеріали ЗМІ та аналітичні звіти. Знання й використання дисертантом принципів історизму й системності, а також широкого спектра загальнонаукових та спеціальних методів дозволило йому відтворити цілісну картину американської політики щодо сирійського конфлікту, враховуючи як внутрішньополітичні чинники у США, так і зовнішні впливи.

У другому розділі досліджено особливості формування й еволюції політики США щодо Сирії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Зокрема Черкес І. В. визначив історичні передумови американської присутності та дипломатичних контактів із Сирією у 1970-2000 роках, охарактеризував трансформацію підходів

адміністрацій США до сирійського питання у 2001-2011 роках, окреслив історичну динаміку американської політики в умовах сирійського конфлікту 2011-2022 років, прослідкував та охарактеризував еволюцію інструментів впливу США на сирійському напрямку у ретроспективі.

Цінними для вітчизняної історичної наукової думки стали визначені автором типи впливу міжнародних гравців на сторони сирійського конфлікту (рис. 2.1. на стор. 118) та характеристика політики п'яти ключових зовнішніх гравців – США, Росії, Туреччини, Ірану та ЄС у різні періоди, що створила своєрідну «матрицю обмежень і можливостей», у межах якої ухвалювалися вирішальні рішення щодо війни, переговорів, територіального контролю, економічного виживання та міжнародної легітимності (стор. 118-132).

Найбільш оригінальним, на наш погляд, є третій розділ, присвячений компаративному історичному аналізу американської політики щодо Сирії та України. У розділі з'ясовано історичні чинники формування політики США щодо України у 1991–2022 рр., здійснено порівняльний аналіз історичної еволюції американської політики щодо Сирії та України, визначено роль міжнародних акторів у формуванні американських рішень у контексті історичних паралелей Сирії та України, охарактеризовано американську глобальну стратегію у ретроспективі та її відображення в сирійському та українському напрямках.

Увагу привернула розроблена автором порівняльна характеристика стратегічних підходів США до Сирії та України (таблиця 3.8. на стор. 150).

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. У процесі виконання теми «Актуальні проблеми всесвітньої історії та міжнародних відносин у вимірах реалій минулого та сьогодення» (Реєстраційний номер 012311100324 (2023-2025 рр.), автором проаналізовано дипломатичні кроки, зроблені США у зв'язку з війною в Сирії.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Автор дослідження використав сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили комплексний та об'єктивний аналіз американської політики щодо Сирії порівняно з українським кейсом. Вдало використано діалектичний підхід, що дозволив розглянути зовнішньополітичні процеси в їхній динаміці та взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників.

Для реалізації кінцевої мети дослідження автор застосував історико-генетичний метод – для простеження еволюції американо-сирійських відносин та формування політики США в різні періоди; системний метод – для аналізу американської політики як цілісної стратегії, що поєднує дипломатичні, військові, санкційні та гуманітарні інструменти; порівняльний метод – для виявлення спільних і відмінних рис американських підходів до врегулювання сирійського конфлікту та війни в Україні; метод контент-аналізу – для вивчення офіційних документів, заяв американських адміністрацій, матеріалів міжнародних організацій та медіа; метод кейс-стаді – для поглибленого дослідження сирійського та українського кейсів у контексті міжнародних конфліктів ХХІ століття. Комплексне застосування зазначених методів дозволило всебічно дослідити зовнішньополітичні рішення США та обґрунтувати висновки щодо їхньої ролі у сучасній системі міжнародних відносин.

Саме сукупність означених підходів і методів наукового пізнання зумовило достовірність та обґрунтованість висновків.

5. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Наукове завдання дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі американської політики щодо Сирії та України в контексті сучасних міжнародних конфліктів, визначенні її ключових стратегій, інструментів та результатів, а також у розкритті спільних і відмінних рис у підходах США до врегулювання цих криз. Реалізація завдання передбачає виявлення закономірностей формування зовнішньополітичних рішень США, оцінку їх впливу на розвиток міжнародної безпеки та вироблення рекомендацій щодо оптимізації української зовнішньополітичної стратегії в умовах глобальних викликів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено порівняльний історичний аналіз американської політики щодо Сирії та України як взаємопов'язаних напрямів зовнішньої діяльності США кінця ХХ – початку ХХІ ст., що дало змогу виявити вплив історичного досвіду сирійського конфлікту на формування підходів Вашингтона до українського питання у контексті трансформації міжнародних конфліктів та здійснено комплексний історичний аналіз політики США щодо громадянської війни в Сирії, що дало змогу реконструювати етапи формування американських підходів до сирійського питання та систематизувати їхні стратегічні пріоритети й засоби впливу в регіоні. Отримані результати поглиблюють наукове розуміння ролі США в історичній динаміці врегулювання затяжних конфліктів на Близькому Сході.

6. Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення рецензованого дослідження полягає у можливості використання отриманих висновків і рекомендацій для вироблення ефективної зовнішньополітичної стратегії України, зокрема у сфері співпраці зі США та міжнародними організаціями. Матеріали дослідження можуть бути застосовані у викладацькій діяльності, підготовці аналітичних документів для державних інституцій та експертного середовища.

7. Дотримання академічної добросовісності.

Перевірка тексту дисертаційного дослідження, наукових публікацій за допомогою сервісу перевірки на plagiat StrikePlagiarism не виявила plagiatу, порушення академічної добросовісності не встановлено. Посилання на оцінки, судження, підходи і висновки інших авторів зроблені відповідно до вимог.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Відзначаючи позитивні сторони роботи, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження й рекомендації стосовно дисертаційного дослідження, врахування яких може бути корисним для подальшої праці.

1. Періодизація (Обама → Трамп → Байден) загалом коректна, але місцями проглядається ретроспективна телеологія – ніби події «не могли розвиватися інакше». Для підвищення аналітичної строгості варто чіткіше зафіксувати

контрафактичні розвилки (червень–вересень 2013 р., формування коаліції проти ІД у 2014 р., вхід РФ у 2015 р., рішення про присутність/виведення підрозділів на північному сході, 2019 р.). Також бракує короткої візуальної хронології, що прив’язує рішення США до «шоків» (CW, теракти, битви за Ракку/Мосул, S-300/S-400 тощо).

2. Теоретична основа пп. 2.1-2.2 зосереджена на неокласичному реалізмі, що пояснює поведінку США крізь призму сили, загроз і системних обмежень. Однак у тексті є очевидний ціннісний вимір – апеляції до демократії, прав людини, гуманітарної відповідальності. Це викликає питання, чому ці аспекти не розглядаються як повноцінна ідеологічна складова, а лише як вторинні інструменти впливу.

3. Хоча заголовок пп. 2.3 включає «динаміку американської політики в умовах сирійського конфлікту», текст майже монолітно присвячений санкціям. Виникає питання: де аналіз дипломатичних кроків (мирні ініціативи, багатосторонні формати, робота з ООН) і інформаційної політики США (речництво, публічна дипломатія, роботи з NGO/медіа)? Без цього загальна картина виглядає незбалансованою.

4. Третій розділ дослідження приділяє значну увагу безпековій допомозі та санкціям, тоді як енергетичний компонент (NS2, ринок газу/електроенергії, реверс) і макрофінансові інструменти (гарантії, синхронізація з програмами МВФ/ЄС) виглядають стисліше, ніж дозволяє їхня реальна вага для стійкості України.

Наведені рекомендації і побажання, безумовно, не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження.

9.Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Рецензована робота є завершеною, самостійною науковою працею, що містить вагомі результати, яким властива наукова новизна, теоретичне і практичне значення. Здобувач оволодів методикою та методологією наукового пошуку, опанував джерельну базу, зробив особистий унесок у розв’язання поставлених завдань.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованості, теоретичної та практичної цінності здобутих результатів дисертаційна праця Черкеса Ігоря Володимировича на тему «Еволюція американської політики щодо Сирії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття: історичний контекст, джерелознавчий аналіз та компаративні паралелі з українським кейсом» відповідає вимогам пунктів пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами та основними положеннями «Вимог до оформлення дисертації» (затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,
директор НН інституту історії, права та
міжнародних відносин,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Олександр ЖУКОВ

